

Westholmist, koolist ja haridusest 2.

Palju segadust tänases haridusfilosoofias on tingitud sellest, et pole selge, kelle oma on haritus. Kellele kuuluvad teadmised ja oskused, mis inimene on koolis saanud?

Kas pole selline küsimuse püstitus jabur?

Kui juudid omal ajal Nõukogude Liidust emigreerima hakkasid, nõudis riik nende hariduse eest väljaostumaksu. Tähendab, riik pidas tasuta saadud koolitust enda omaks.

Kas Kalle Randalu on Eesti rahvuslik uhkus või rahvuslik reetur, kui ta, saanud hariduse Tallinna Konservatooriumis, elab ja töötab Saksamaal? Kas need muusikud, juristid, arstid, füüsikud, kes saavad tänases Eestis tasuta hariduse, tohivad ikka minna tööle muudesse riikidesse, kus neile rohkem maks-takse? Äkki peaks riik selle ära keelama? Meie maksumaksjate raha lendab ju tuulde.

Haridus kui investering

Kui haridus on minu oma, olen selle saanud järelikult kingitusena. Kingitud hobuse suhu, teadagi, ei vaadata. Õppijal pole siin mingit õiendamist. Võta vastu, mis antakse, ja ära irise, et see või teine professor on tegelikult idioot.

Loogika on teistsugune, kui haridust ja haritust käsitleda investeringuna. Nii nagu tehas ostab masina, mis teeb rohkem ja siledamaid metallpulki kui eelmine, nii omandab inimene teadmisi ja oskusi, mis võimaldavad tal homme teha midagi niisugust, mida ta eile ei osanud. See aga tähendab ka suuremaid tulusid, suuremaid võimalusi.

Nüüd järgnevad vastuväited — aga õpetajate palgad, aga arstid! Tõepoolest, asi hull. Aga see on täna riiklik, makromajanduslikus keeles suletud sektor, kus kõik hinnad, sealhulgas tööjõu hind ehk palk, kujunevad mitte vabal turul, vaid administratiivse reguleerimise tagajärjel. Vabal turul makstakse Eestis täna haritud inimesele tunduvalt rohkem kui harimata isikule.

Kui haritust käsitleda kui investeringut, siis on hariduse korraldamine võimalik ter-vikliku loogika alusel. Haritus on selgesti iga kodaniku omand. Kui ta on selle saanud oma raha eest, on ta täiesti vaba, kui õppe-laenu eest, siis mõistagi lisanduvad kohus-tused laenuandja ees, kui riikliku või mõne muu stipendiumi eest, siis võib stipendiumi andjal olla õigustatud soove, mida sellisel

Riigikogu liige

**Siim
Kallas**

moel haritud isik oma teadmiste ja ette-valmistusega peale hakkab.

Nagu iga investeerija, nii ka hariduse omandaja teeb ise valiku, kannab investee-rija kõik otsustusest tulenevad riskid. Siit tuleneb üks tähtis juhtumõte — haridusteenust osutavad asutused ehk koolid peavad olema piisavalt paindlikud, et pakkuda investee-rija valikut. Kui koolisüsteem on jäik ja seotud karmide ettekirjutustega ametnike poolt, siis ei ole investeerijalt, õppijalt õige nõuda, et ta riskid enda kanda võtaks. Valiku tegijal peab olema piisav sõnaõigus hariduse sisus kaasa rääkida, on see valiku tegija siis õppija ise, lapsevanemad või sponsorid.

Tasuta haridust pole olemas, küsimus on vaid, kes maksab ja kuidas. Praegu korjatakse raha maksudena kodanikelt kokku ja jao-tatakse õppeasutuste vahel riigi ja tema amet-nike äranägemist mööda. Õppija raha jao-tamisel kaasa ei räägi. Raha jaotamine, mis on ju tegelikult õppeasutuse sissetulek, ei sõltu ka pakutava õpetuse kvaliteedist.

Kuidas kujutaksin ette haridussüsteemi, lähtudes eeltoodud ideedest?

Esimene aste on muidugi põhikool, alg-haridus. See peaks toimuma riigi, tema mak-sumaksjate kulul. Põhihariduse aluseks on kindlasti vaja üleriiklikku standardit, ühtset õppekava.

Kui mitu aastat tuleks algharidust anda? Praegu on põhiharidus üheksa aastat. Kas seda pole mitte liiga palju? Koolikohustus võiks ehk olla üheksa aastat, aga standardiseeritud hariduse jaoks on seda palju. Valiku tege-miseks ja sellele vastavaks õppetööks jääb vähe aega. Oletame, et esimene kooliaste võiks olla kuus aastat ning see oleks tasuta ja kohustuslik.

Edasi järgneb valik ja õppimine 5 või 6 aas-tat. Valida tuleb keskastme kool, mis ei tohiks oma formaalse staatuse poolest erineda. Ükskõik, kas see on kutsekeskkool või güm-naasium, lisanimi võiks olla ainult tunnusenä.

Ka õppekavade koostamist ei saa koolile kogu ulatuses ette kirjutada. Igal keskastme koolil peab olema võimalus anda tahtjale piisav haridus.

Kuidas sellist kooli finantseerida? Rahast ei pääse üle ega ümber.

Esimene finantseerimisallikas on õppe-maks, mida maksavad õpilase vanemad. Selge on, et kogu kooli ülalpidamine õppemaksu abil pole mõeldav. Isegi kui arvestada, et inimeste tulud suurenevad, kuna maksude kaudu ümber jaotatav raha väheneb, ei ole ilmselt palju neid vanemaid, kes suudavad oma lapse koolirahaks maksta umbes 15 000 krooni aastas. Eriti kui lapsi on palju, ja seda me ju tahame. Aga need vanemad, kes õppe-maksu suudavad maksta, peavad seda ka tegema.

Keskastme koolis on analoogiliselt üli-kooliga võimalik rakendada õppelaenu, kuid see ei saa olla nii ulatuslik kui kõrghariduse puhul. Põhjus on pangamehe jaoks selles, et õpilase tuleviku ja seega ka tulevaste tulude ettekujutamine on palju ebamäärasem ja pikema ajaperioodi taga kui kõrgkoolis õppija puhul.

Finantseerimiseks on veel võimalusi

Üks finantseerimisallikas võib olla koolide juures tegutsev sihtkapital, mille intressitu-ludest suurem osa läheb õppeasutuse fi-nantseerimiseks. Sissemakseid sihtkapitali teevad lapsevanemad, aga võivad teha ka vilistlased ja muud annetajad. Vanema sisse-makse tehtaks õpilase kooli astumisel, lahku-misel saab sissemakse välja võtta.

Kui tahta kogu kooli sihtkapitali arvel ülal pidada, peaks sissemakse ühe õpilase kohta olema praegu umbes 100 000 krooni. On raske ette kujutada, et selliseid summasid oleks kel-ligi vabana käepärast. Niisiis saab sihtkapi-tali arvel katta ainult osa kulusid.

Osa haridusest maksab kinni maksumaks-ja. Seda pole ükski tasulise hariduse pooldaja kunagi välistanud.

Vaesest perest Einstein saab alati hariduse. Olen seda tühimuseni kõikjal korranud, aga oponendid teevad, nagu ei paneks nad seda tähele, ja hüüavad kooris: tasulise hariduse puhul jääb vaesematest peredest pärit lastel